

Pühapäeval, 8. novembril 2020 kell 14.00

Rakvere kultuurimajas

GUSTAV ADOLF

ja

KRISTIINA

Tantsuetendus 17. sajandi alguse ja keskpaiga tantsudest

Vanatantsuansamblid Saltatriculi ja Fioretto
Tartu vanamuusikud

Esietendus 6. novembril 2019 Tartu Ülikooli aulas

Otsides tantse, mida **Gustav II Adolfi** ja kuninganna **Kristiina** õukondlased oleks võinud tantsida, on üks raskus see, et 17. sajandi alguse Põhjamaadest pole otseseid tantsuõpetusi säilinud: leidub õukonnaballettide üldisi kirjeldusi, on ka üks põnev tantsufiguuride kataloog, kuid mitte terviklikke koreograafiaid. Tantsuõpikute leidmiseks tuleb vaadata Itaalia, Inglismaa ja Prantsusmaa poole.

Kõik need kolm tantsukultuuri – sajandivahetuse paiku eriti Itaalia, sajandi edenedes rohkem Prantsuse ja Inglise oma – avaldasid mõju kogu Euroopale, sealhulgas kindlasti ka Rootsile, sest Rootsi kuninglikku õukonda kutsuti teiste hulgas tööle ka neist maadest pärit tantsijaid, näitlejaid ja muusikuid.

Meie kavas olevate tantsude allikad ulatuvad 16. sajandi keskpaigast 17. sajandi keskele, seega on osa neist üles tähendatud enne Gustav Adolfi sündimist, Kristiinast rääkimata. Ometi ei ole nad päris anakronistlikud: nii Itaalia kui ka Inglismaa olid oma vanadele tantsuharjumustele pikalt truud ning populaarsemad 16. sajandi stiilis tantsud püsisid ballisaalides 18. sajandini välja. Prantsusmaa tantsuelu oli 17. sajandil arvatavasti innovaatilisem, sest 18. sajandiks oli nende koreograafiakeel tundmatuseni muutunud ning Prantsusmaa hakanud mõjutama kogu Lääne tantsumoodi; paraku on sellest, kuidas ja millal need muutused täpselt toimusid, kõige vähem teada, sest nende koreograafiaid on 17. sajandi allikates säilinud vähe ja kirjeldused ei ole enamasti kuigi detailsed, olles ilmselt mõeldud lugejale, kes põhilist juba teab. Niisiis on meil kõige täpsem info just selle aja konservatiivsematest tantsukommetest ning moodsamaid tantse taastades tuleb palju mõistatada.

Oma tantsukavas püüame kajastada selle kuningliku perega seotud sündmusi – siin pulmapidu, seal sõjatanner; siin kuningatütre lein, seal sõja lõpukas võit; siin kroonimispidustused ja muusade naasmine, seal väsimus riigivalitsemisest ja troonist loobumine – kuid ainult

vihjamisi ning isegi sama ajaloolist tegelast võib kehastada kord üks, kord teine tantsija.

Muist seoseid on aga otsesemad: kuninganna **Maria Eleonora** – Gustav Adolfi abikaasa ja kuninganna Kristiina ema – põlvnes ema poolt kultuurilembestest Braunschweig-Lüneburgi valitsejatest, sestap on meil kavas „Bassa Ducale“, mis oli pühendatud Maria Eleonora kaugele sugulasele hertsoginna **Dorotheale**; „Grimstock“, mille muusika figureerib Braunschweigi hertsogit teeninud Michael **Praetoriuse** „Terpsichore“-nimelises kogumikus; ning *bourrée* ja „Danse des chandeliers“, mille muusika on samuti „Terpsichores“ ning koreograafiaid on kirjeldatud ühes prantsuskeelses käsikirjas, mis oli tõenäoliselt noorele Braunschweigi troonipärijale adresseeritud. Lauludest on aga kahel otsene Rootsi-seos: „Convenienter cum virginibus“ ja „Quis sicut Deus noster“ on talletatud Växjö raamatukogu käsikirjade kogus.

Tolle aja tantsudes tihti kasutatud militaarkujundid sobisid vihjeks Kolmekümneaastase sõjale, seega lisasime kavva turniiri imiteeriva „Barriera“ ja mõõgatantsu „Les Bouffons“. „Muusatantsud“ viitavad aga kuninganna Kristiinale: Kolmekümneaastase sõja lõppedes lavastati tema õukonnas ballett, mis kujutas muusade kannatusi sõja ajal, nende rõõmu saabuva rahu üle; balleti lõpus asuvad õnnelikud muusad Rootsi elama. Samuti on teada, et kui Kristiina oli juba troonist loobunud, oli tal oma Rooma-*palazzo*'s ebatüüpiline muusakujude kollektsioon: puudu oli tragöödia muusa Melpomene. Kristiina paigutas seepeale oma trooni muusade saalis puuduvat kuju asendama, teda justkui ise kehastades.

„**Branle des Torches**“ ehk „tõrvikute tants“ Michael Praetoriuse kogumikust „Terpsichore“ (1612).

„**Bassa Ducale**“ ehk „Hertsoglik *bassa*“ Fabritio Caroso tantsuõpikust „Il Ballarino“ (1581), Braunschweig-Lüneburgi hertsoginnale pühendatud tants. Itaalia *bassa* (ehk „madal“, hüpeteta tants) käis algselt komplektis *alta* ehk „kõrge“, tähendab, kiirema ja hüplikuma tantsuga; „Bassa Ducale“ on selle vormi hilisem versioon, hüplikkus on jaotunud ühtlasemalt ja tantsu kaht osa eristab ainult meetrum.

„**Contrapasso nuovo**“ ehk „Uus vastusamm“ (Caroso 1581; Jane Gingelli rekonstruktsioon) on Caroso versioon 16.–17. sajandi Itaalia seltskonnatantsust *contrapasso*’st. Kõik *contrapasso*’d on sama muusikaga, tantsijad liiguvad peamiselt üksteise ümber ja vahetavad sageli kohti; regulaarselt kordub lühike refräänitaoline vahefiguur.

„**Convenienter cum virginibus**“ ehk „Kenasti koos piigadega“, tundmatu autori makaroonilises ladina keeles laul (anon, S-VX Mus. ms. 325–326, 328).

Head noorukid, kõndige kenasti koos piigadega, juhtige oma jalgu elegantselt!

„**Argeers**“ ehk „Alžeeria“ (paralleelpealkirjaga „**The Wedding Night**“ ehk „Pulmaöö“) John Playfordi kirjastatud õpikust „The English Dancing Master“. Playfordi suguvõsa avaldas 1651.–1726. aastal rea õpikuid, kuhu on üles tähendatud nn „maatantsude“ (*country dances*) figuurid. „Argeers“ on neist tantsudest üks veidramaid, kus peaaegu ükski figuur ei kordu täpselt. Muusikaliselt on see mažoorne versioon nn „hispaania pavaani“ meloodiast, mis oli 16.–17. sajandil populaarne improviseerimisteema, omamoodi džässistandard.

„**Scotch Cap**“ ehk „Šoti müts“ (Playford 1651).

„**La Barriera**“ ehk „Barjäär“ Cesare Negri tantsuõpikust „Le Gratie d'Amore (1602; J. Gingelli rekonstruktsioon) on üks paljudest eri autorite *barriera*'dest, st turniiritantsudest. Pealkirjas nimetatud „barjäär“ jagas teatud tüüpi turniiridel võitlusareeni kaheks. Kõigil *barriera*'del on sarnane muusika ja sarnased figuurid.

„**Saint Martins**“ (Playford 1651), mille nimi viitab pühale Martinile või mardipäevale, on nelja inimese tants, mille geomeetrilised figuurid panevad mõtlema, et see võib pärineda mõnest maskietendusest.

„**Da pacem Domine in diebus nostris**“ ehk „Issand, anna rahu me päevisse“ (Melchior Franck, 17. s algus).

„**Lulle Me Beyond Thee**“ ehk „Uinuda su kõrval“ (Playford 1651). Melanhoolne meloodia oli Inglismaal väga populaarne ja sellele on arvukalt erinevaid sõnu; algselt käis selle viisiga tõenäoliselt kokku ballaad igatsusest armastatu järele.

„**Les Bouffons**“ ehk „Tolad“ (tants: Thoinot Arbeau tantsuõpikust „Orchésographie“, 1589; muusika: Jean d'Estrées' kogumikust „Tiers Livre de Danseries“, 1559) esindab 16.–17. sajandi mõõgatantsude žanri; Arbeau on seda ainsana põhjalikult kirjeldanud. Relvastus oli juba tema kirjelduses butafoorne.

„**Quis sicut Deus noster**“ ehk „Kes on nagu meie Jumal“ (anon, S-VX Mus. ms. 3). Tekst on parafraseering mõnest 113. psalmi ja Jaakobuse kirja reast.

Kes on nagu meie Jumal, kes asub kõrges, kes hävitab ülbed ja annab alandlikele igavese au?

„**Nyne Muses**“ ehk „Üheksa muusat“ (tants: anon, Bodleian MS Rawl Poet 108; muusika: anon, British Library, Royal Appendix 76, 16. saj; John Gardiner-Gardeni rekonstruktsioon).

„**Spring Garden**“ ehk „Kevadine aed“ (Playford 1657 ja Lovelace MS, 17. s).

„**Felici gli animi**“ ehk „Õnnelikud on hinged...“ Hieronymus Kapsbergeri kogumikust „Libro quarto di villanelle“ (1623)
Õnnelikud on hinged, kes juhivad karju ega lase tühistel muredel oma rinnas pesitseda!

„**Bourrée**“ (anon. tants käsikirjast „Instruction pour danser ...“, 17. s; muusika: Praetorius 1612).

„**Grimstock**“ (Playford 1651)

„**Danse des chandeliers**“/„Branle des Torches“ ehk „Küünlajalgade/tõrvikute tants“ (tants: „Instruction pour danser ...“, 17. s, muusika: Praetorius 1612)

„**Nos esprits libres**“ ehk „Meie vabad hinged“ (Antoine Boesset, „Balet de la Reyne“, 1609)

Meie vabad ja rahulolevad hinged elavad selles meeldivas ajaviites ning peletavad nende karskete rõõmudega kõik muud ihad. Tants, jaht ja metsad vabastavad meid seadustest ja viletsusest, millega Amor vaevab õukondlaste südameid, sest meie rinna lumi väärab ta kavatsused nii hästi, et kui ta mõtleb meid läita, ei suuda tema tuli süttida.

Tantsivad

Fioretto: Eda Hinno, Tiina Linnart, Anne Nõgu, Eneli Silm,
Kristen Suokass, Lea Viisu

Saltatriculi: Jürgen Jalak, Anne Kaaber, Külli Kressa, Kanni Labi,
Eva Lepik, Sirje Lind, Janno Loide, Helena Oselin, Andres Paesüld,
Ly Sõörd, Ehtel Taevere, Eve Valper, Danel Ülper

Instrumentidel

Anti Einpaul, Janno Mäe, Stella Sõmer, Helena Valpeteris

Laulavad

Lea Hallik, Kaspar Kolk, Külli Kressa,
Ave Teesalu, Eve Valper, Pille Veedler

Kostüümide ja kavalehe kujundus Eve Valper

Tantsude rekonstruktsioonid Külli Kressa
(kui pole märgitud teisiti)

